

א בקרוב מלא י
שמה יתן אלא מ
ואלא יתן מ
ולקלא מלא י
מלא מלא מלא מ
מלא מלא מלא מ
מלא מלא מלא מ
מלא מלא מלא מ
מלא מלא מלא מ

מכילת תר-גום ידברתו

פרשת במדבר

חידושים ופנינים
בפרשת שמות וזמקרא
מתרגום יפתח מן פניאל

הרב מאיר שפרדי

פניני תרגום יונתן

הרב מאיר שפיר

מחבר הספר
"משמעות האותיות"

כל הזכויות שמורות

בכל ענייני הגיליון ניתן לפנות:

05832-628-54

0686762@gmail.com

לקבלת הגיליון במייל:

0686762@gmail.com

נשמח לקבל הארות והערות

קטת
עימוד ועיצוב

☎ 050-412-452-4

✉ Kesetgraf@gmail.com

נידוני הפרשה בתרגום יונתן

- איש על דגלו באותיות • האם היה דגל לכל שבט או רק לכל מחנה? ומה הם האותות שהיו על הדגלים? ד
- דגל עזנה יהודה • מדוע דווקא גור אריה? ומה הקשר בין הצורה שנחקה לנחשון בן עמינדב? ו
- ביאור טעם חקיקת הפסוק 'קומה ה' ויפוצו אויבך' על הדגל ז
- ביאור צורת גור האריה שעל הדגל ח
- דגל עזנה ראובן • מה השייכות בין ראובן לאילה? ומדוע נכתב על דגלו הפסוק 'שמע ישראל'? ט
- ביאור טעם חקיקת הפסוק 'שמע ישראל' על הדגל י
- מדוע היה ראוי שיחקק צורת שור י
- ביאור צורת האילה שנחקה על הדגל י
- דגל עזנה אפרים • טעם חקיקת הפסוק 'כי ענן ה' על המשכן' וצורת התינוק יא
- ביאור טעם חקיקת הפסוק 'וענן ה' עליהם יומם' על הדגל יב
- ביאור צורת התינוק שנחקה על הדגל יב
- דגל עזנה דן • טעם חקיקת הפסוק 'ובנחה יאמר שובה ה' וטעם חקיקת צורת נחש הצפעוני יב
- ביאור טעם חקיקת הפסוק 'שובה ה' רבבות עמך ישראל' על הדגל יג
- ביאור צורת נחש הצפעוני שנחקה על הדגל יד
- וזאת עשו להם וחיו ולא יצותן • מה היא התקנה שיעשו הכהנים להציל את הלויים? טו
- ביאור הכפילות של 'חיו ולא ימותו' יז

תוכן עניינים דיגטלי

מעבר לעמוד המבוקש
באמצעות לחיצה על השורה המקשרת

פרשת במדבר

איש על דגלו באותות • האם היה דגל לכל שבט או רק לכל מחנה? ומה הם האותות שהיו על הדגלים?

(במדבר ב, ב) איש על דגלו באתת לבית אבתם יחנו בני ישראל מנגד סביב לאהל מועד יחנו:

מה הפירוש איש על דגלו באותות?

גבר על טיקסיה באתון דמסתמנין על טיקסיהון לבית אבתהון ישרון
בני ישראל מלקביל סחור סחור למשפן זמנא ישרון:
[איש על דגלו באותות המסומנים על דגליהם לבית אבותם יחנו בני ישראל
מנגד סביב לאהל מועד יחנו]

בת"י מבואר שאותות הם הסימנים שנסמנו על הדגלים, כך גם רש"י בפירושו הראשון מבאר, שעל כל דגל היה אות - סימן היכר לאותו שבט.

מהו הסימן? ברש"י כתב שמפה צבועה היתה תלויה על הדגל, וצבעה השתנה משבט לחברו, כגון אבנו הקבועה בחושן, ומתוך כך הכיר כל אחד את דגלו.

אולם באבן עזרא וברשב"ם (כאן) פירשו עפ"י המדרש, שהאותות שעל הדגלים היו צורה הקשורה לאותו שבט, וכך כותב האב"ע:

"וקדמונינו אמרו שהיה בדגל ראובן צורת אדם - מכח דרש דודאים. ובדגל יהודה צורת אריה - כי בו המשילו יעקב. ובדגל אפרים צורת שור - מטעם בכור שור. ובדגל דן צורת נשר עד שידמו לכרובים שראה יחזקאל הנביא".

1. ראה להלן שת"י חלוק על כל צורות אלו, וסבור שהיו על הדגלים צורות אחרות.

עוד מחלוקת נחלקו רש"י והאבן עזרא - כמה דגלים היו במסעות. מדברי רש"י הנ"ל נראה שלכל דגל היה צבע אחד בלבד, בגוון אבן החושן של השבט. ומסתבר א"כ שרש"י סבור שלכל שבט ושבט היה דגל משלו, כי אם היו רק ארבעה דגלים, כיצד יכיר כל אחד את דגלו? ונמצא שבסה"כ היו שנים עשר דגלים.

וכך מבואר אף במדרש: (במדבר רבה פ"ב, ז)

"סִימָנֵינִי הָיוּ לְכָל נְשִׂיא וְנְשִׂיא, מִפֶּה וְצָבַע עַל כָּל מִפֶּה וּמִפֶּה כְּצָבַע שֶׁל אַבְנִים טוֹבוֹת שֶׁהָיוּ עַל לְבוֹ שֶׁל אֶהְרֹן, מֵהֶם לְמַדָּה הַמְלָכוֹת לְהִיזֹת עוֹשֵׂי מִפֶּה וְצָבַע לְכָל מִפֶּה וּמִפֶּה. כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט נְשִׂיא שְׁלוֹ צָבַע מִפֶּה שְׁלוֹ דוֹמָה לְצָבַע שֶׁל אַבְנֵי" ².

אמנם ממה שפירט האבן עזרא (הנ"ל) רק ארבעה דגלים, נראה שהיו ארבעה דגלים בלבד, דגל לכל מחנה לשבטי ראשי המחנות והם: יהודה, ראובן, אפרים ודן, אך לא היה דגל לכל שבט ושבט.

בת"י להלן מבואר להדיא שהיו רק ארבעה דגלים, וכדי שכל שבט יכיר את דגלו, נצבע כל דגל בג' צבעים - כצבעי אבני החושן של השבטים החונים באותו מחנה, וכך הכירו הכל את מקומם.

עוד מבואר בת"י שמלבד הצבע היה על הדגל גם צורה הקשורה לשבט העיקרי במחנה, (צורות אחרות ממה שהובא במדרש הנ"ל ובאב"ע) ואף נכתבו בו שמות השבטים שבאותו מחנה. ויתירה מזאת היה חקוק במרכזו פסוק, המבטא ענין השייך לאותו שבט - מחנה. ולדבריו נמצא:

א. היו רק ארבעה דגלים - דגל לכל מחנה ולא לכל שבט.

ב. הדגל היה עשוי ממשי.

ג. צבע הדגל היה מורכב מג' צבעים - בגוון אבני החושן של השבטים החונים באותו מחנה.

ד. על הדגל היה חקוק שמות השבטים שבאותו מחנה.

ה. על הדגל היה צורה הקשורה לשבט העיקרי שבאותו המחנה. **דגל יהודה** - גור אריה. **דגל ראובן** - אילה. **דגל אפרים** - תינוק. **דגל דן** - נחש.

² במדרש שם מפרט מה היה הצבע שנצבע על דגל מכל אחד השבטים עיי"ש.

1. על כל דגל היה רשום פסוק שביטא ענין השייך למחנה או לשבט ראש הדגל. דגל יהודה - 'קומה ה' ויפוצו אויבך'. דגל ראובן - 'שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד'. דגל אפרים - 'וענן ה' עליהם יומם בנסעם מן המחנה'. דגל דן - 'ובנחה יאמר שובה ה'".

להלן נביא בפירוט את דרכו של ת"י בצורתו של כל דגל ודגל. וביאור הקשרי הצורות והפסוקים שנכתבו על הדגלים לפי סדר הפסוקים.

דגל מחנה יהודה • מדוע דווקא גור אריה? ומה הקשר בין הצורה שנחקה לנחשון בן עמינדב?

(במדבר ב, ג) וְהַחֲנִים קִדְמָה מִזְרְחָה דָּגְלֵי מַחֲנֵה יְהוּדָה לְצַבְאֹתָם וְנָשִׂיא לְבְנֵי יְהוּדָה נַחֲשׁוֹן בֶּן עַמִּינַדָב:

מִשְׁרִיתָא דִּישְׂרָאֵל הָוָה אוֹרְכָא תְּרִיסַר מִילִין וּפּוֹתֵיָה תְּרִיסַר מִילִין וְדִישְׂרֹן קִידוּמָא מְדִינְחָא טִיקַס מִשְׁרִיתָא יְהוּדָה לְחִילֵיהוֹן בְּאַרְבַּעַתִּי מִילִין מְרַבְּעִין³ וְטִיקְסִיָּה הָוָה מְמִילַת תְּלַת גְּוֹנִין כָּל קָבִיל תְּלַת מְרַגְלִיתָא דְּבַחוּשְׁנָא סְמוּקָא וְיָרוּקָא וּבְרוּקָא וּבִיָּה חֲקִיק וּמְפָרֵשׁ שְׁמַהַת תְּלַת שְׂבָטָא יְהוּדָה יִשְׁשָׁכַר וְזָבוּלוֹן וּבְמַצִּיעוּתֵיהָ פְתִיב יְקוּם יִי וְיִתְפָּדְרוֹן סְנָאָה וְיַעֲרָקוֹן פְּעִלִי דְּכַבְּדָה מִן קִדְמָה וּבִיָּה הָוָה חֲקִיק צוּרַת פֶּר אַרְיִין מְטוּל דְּרַבָּא לְבְנֵי יְהוּדָה נַחֲשׁוֹן פֶּר עַמִּינַדָב:

[מחנה ישראל היה אורכה שנים עשר מיל ורחבה שנים עשר מיל והחונים קדמה]

3. בת"י כאן מבואר שגודל מחנה ישראל היה י"ב מיל על י"ב מיל, וכך מבואר בגמ' בברכות נד: וסוטה יג: ובגמ' בעירובין נה: למדו מפסוק שהמחנה היה בגודל ג' פרסאות על ג' פרסאות, ופרסה היא ארבעה מיל. וצ"ע שבת"י בפרשת חוקת (במדבר כא, לה) כתב שעוג מלך הבשן ראה את מחנה ישראל שהיה ו' פרסאות, ולכן עקר הר ורצה להשליך עליהם וכו'. ודלא כמשנ"ת כאן. וכן גירסת רב אחאי גאון בשאליותות (סי' כו) ועיין בחתמ"ס סוף פרשת בלק שמבאר את דברי התרגום שם עפי' החשבון, ובפרדס יוסף החדש כאן בפרשת במדבר.

מזרחה דגל מחנה יהודה לצבאותם בארבע מילין מרובעין, ודגלו היה ממשי שלשה צבעים כנגד שלשת המרגליות שבחשן, אדם פטדה וברקת. ובו חקוק ומפורש שמות שלשת השבטים יהודה יששכר וזבולון, ובאמצעו כתוב 'קום ה' ויפוצו אויבך וינסו משנאיך מפניך', ובו היה חקוק צורת גור אריה, בגלל הנשיא לבני יהודה נחשון בן עמינדב]

בת"י כאן מתבארים כל היסודות שהבאנו בקטע הקודם והם: מנין הדגלים, חקיקת שמות השבטים, הצורה הצבע, החומר והפסוק.

ביאור טעם חקיקת הפסוק 'קומה ה' ויפוצו אויבך' על הדגל

בת"י מבואר שעל דגל יהודה נחקק הפסוק (במדבר י, לה) 'זיהי בנסוע הארון ויאמר משה, קומה ה' ויפוצו אויבך וינסו משנאיך מפניך'. ויש להבין מדוע נכתב דווקא פסוק זה?

והנה פסוק זה עוסק בנסיעת הארון בעת הילוך המחנות, ומקומו הראוי הוא בפרשתנו, ולכן כשנכתב בפרשת בהעלותך, כדי להפסיק בין פורענות לפורענות⁴, נכתב עם סימן היכר - אות נ הפוכה מלפניו ומלאחוריו, כדי להורות שמקומו הוא בפרשתנו - פרשת הדגלים.

בת"י שם מתרגם את הפסוק עם תוספת. ומתרגומו נוכל להבין את הקשרו של הפסוק לדגל מחנה יהודה. וכך מתרגם:

"זיהי כאשר היה רוצה לנסוע הארון, היה הענן מקופל ועומד, ולא היה נוסע עד שמשה רבנו היה עומד בתפילה, מתפלל ומבקש רחמים מלפני ה' וכך אמר, התגלה עתה מאמר ה' בחוזק כעסק, ויתפזרו אויבי עמך, ולא יהא לשונאיהם רגל לעמוד לפניך".

למדנו מדבריו שמשה רבנו היה אומר פסוק זה כתפילה, קודם תחילת המסעות. ועל פי זה ביאר בספר 'קטורת הסמים', שלכך כתבו פסוק זה על דגלו של יהודה, לפי שיהודה היה הראשון למסע, והיה משה מקריא את הפסוק מתוך הדגל, מפני האיסור לומר פסוקים בעל פה - כמאמר חז"ל: (גיטין ס:) "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה".

ולביאור זה הפסוק שנכתב על הדגל אינו מקושר לגופו של שבט יהודה, אלא לעובדה ששבט יהודה הם הראשונים במסע המחנות.

4. כמבואר במפרשים שם עפ"י הגמ' (שבת קטז).

ביאור אחר המקשר את הפסוק לגופו של שבט יהודה, נכתב בספר 'נו"כ יהונתן', המבאר שהיות ופסוק זה מדבר על מלחמות ישראל עם אויביהם. והמלחמה שייכת בפרט ליהודה, כפי שברכו יעקב (בראשית מט, ח) "ידך בעורף אויבך" - ולמדו מכאן חז"ל (ע"ז כה). שיהודה יוצא הראשון למלחמה⁵. ולכן נחקק בדגלו תפילה זו, שהיא בקשה על נצחון המלחמה נגד אויבי ישראל.

ביאור צורת גור האריה שעל הדגל

בת"י נאמר שהצורה שנחקה בדגל מחנה יהודה היא 'גור אריה'. בפשטות השייכות לאריה, היא משום שהאריה מסמל את המלכות שניתנה ליהודה, ועמדו המפרשים על כך שאם כן ראוי היה לחקוק בדגל צורת אריה ממש. ואכן במדרש רבה (פ"ב, ז) נאמר שעל הדגל נחקק צורת אריה ולא גור אריה: "יהודה נפך. וצבע מפה שלו דמותו כמין שמים. ומציר עליו אריה". ומדוע בת"י מבואר שהצורה שנחקה היא 'גור אריה'⁷?

אמנם יהודה נמשל לגור אריה כבר בברכה שברכו יעקב: (בראשית מט, ט) 'גור אריה יהודה'. ויתכן שעל פי מקרא זה חקקו בדגל דווקא גור אריה. אלא שיש להבין כבר שם מדוע המשילו יעקב אבינו דוקא לגור האריה?⁸

עוד יש להתבונן במה שכתב ת"י שסיבת חקיקת דיוקן גור האריה, היא בגלל נחשון בן עמינדב שהיה נשיא השבט. ולהאמור דיוקן גור האריה בא בעקבות ברכת יעקב ליהודה, והברכה הלא שייכת לכלליות השבט ומדוע קישר ת"י את הדיוקן לנחשון בן עמינדב הנשיא?

וביאר בספר 'ברכת אברהם' עפ"י המדרש רבה (בראשית פ"ח, ז) עה"פ 'גור אריה יהודה':

5. בגמ' שם מובא: "איזה מלחמה שצריכה יד כנגד עורף הוי אומר זה קשת, ומנין שביהודה כתיב, דכתיב (שופטים א) מי יעלה לנו וגו' ויאמר ה' יהודה יעלה". וברש"י שם: "יהודה יעלה. שבט יהודה יעלה תחלה לכבוש את גורלו. הרי שיהודה יוצא הראשון".

6. וכך נכתב גם באב"ע שהובא לעיל.

7. בספר 'אוצר יד החיים' כתב ליישב, שהנה באבן עזרא (רות ד, ז) העלה אפשרות שנחשון בן עמינדב היה פחות מבן עשרים שנה (כבן י"ח) בשעה שיצאו ממצרים. ולמרות גילו הצעיר היה נשיא שבט ונושא דגל. והיות וצורת הדיוקן באה בגללו לכך חקקו צורה של גור אריה ולא אריה ממש. ולביאור זה עדיין צ"ב מה הטעם שהדיוקן בא בגללו ולא בגלל מהות השבט כברכת יעקב? וכדלהלן.

8. עיין במפרשים שם שביארו זאת כל אחד בדרכו, ברש"י ביאר ש'גור אריה' הולך על דוד שמתחילה היה גור בימי שאול שהוא היה מוציא ומביא, ולאחמ"כ היה האריה בעצמו כשמלך. ברשב"ם ביאר שהגור הוא קל וגבור יותר מהאריה הזקן, לכן הומשל יהודה לגור שהוא שיא הגבורה. בספורנו שם ביאר שיהודה הומשל דוקא לגור היות ואינו אריה ממש, שאין לו מלכות אלא הוא 'גור אריה' הגבור באחיו ועתידי למלוך.

”גור ארִיָה יהוּדָה (בראשית מט, ט), מְלַמֵּד שְׁנֵתוֹ לֹ גְבוּרָה שֶׁל אֲרִי, וְחֲצֵפָה שֶׁל גּוּרִיו“.

ושני תכונות אלו היו בנחשון בן עמינדב בשעה שקפץ ראשון למים, לכך הדיוקן של שבט יהודה ביטא את תכונות אלו שהם אכן תכונות השבט, שבאו לידי ביטוי בנשיאם - נחשון בן עמינדב.

דגל מחנה ראובן • מה השייכות בין ראובן לאילה? ומדוע נכתב על דגלו הפסוק 'שמע ישראל'?

(במדבר ב, י) דגל מחנה ראובן תימנה לצבאתם ונשיא לבני ראובן אליצור בן שדיאור:

טִיקֶס מִשְׁרֵית רְאוּבֵן דְרוֹמָא יִשְׂרוּן לְחִילֵהוּן בְּאַרְבַּעַתֵי מִלִין מְרַבְעֵן וְטִיקְסִיָּה הָיָה מִמִּילַת תְּלַת גְּוֹנִין כָּל קָבַל תְּלַת מְרַגְלִיתָא דְבַחוּשְׁנָא אֲזִמּוּרְד וְשִׁבְזִי וְסִבְהִלוּם וְבִיָּה חָקִיק וּמְפָרֵשׁ שְׁמַתַּת תְּלַת שְׁבֻטָא רְאוּבֵן שְׁמַעוֹן גֵּד. וּבְמַצִּיעוּתֵיהָ כְּתִיב שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵנָּא יְיָ אֶחָד. וְבִיָּה הָיָה חָקִיק צוּרַת בַּר אֵילָא. וְהָיָה חָמִי לְמַהוּי בֵּיָה צוּרַת בַּר תּוּרֵי בָרַם מִשָּׁה נְבִיאָה חֲלָפִיָּה מְטוּל דְלָא יִדְבַר לְהוֹן חוּבַת עֵיגְלָא וְרַבָּא דְהָיָה מְמַנֵּי עַל חִילוֹת שְׁבֻטָא דְרְאוּבֵן אֵלִיצוֹר בַּר שְׁדִיאוֹר:

[דגל מחנה ראובן יחנו לצבאותם בארבע מיל מרובעין, ודגלו היה ממשי שלשה צבעים כנגד שלשת המרגליות שבחשן נפך ספיר ויהלם. ובו חקוק ומפורש שמות שלשת השבטים ראובן שמעון גד. ובאמצעו כתוב 'שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד'. ובו היה חקוק צורת אילה צעירה והיה ראוי להיות בו צורת שור צעיר, אך משה הנביא החליפו כדי שלא יזכר להם עון העגל. ונשיא שהיה ממונה על צבא שבט ראובן אליצור בן שדיאור]

ביאור טעם חקיקת הפסוק 'שמע ישראל' על הדגל

טעם הדבר שנחקק על דגלו של ראובן פסוק זה, כתבו המפרשים לפי שפסוק זה נאמר על ידי בני יעקב אבינו בשעה שנאספו אצלו קודם מיתתו, ובחז"ל איתא: (פסחים נו.) "בקש יעקב לגלות את קץ הימין לבניו ונסתלקה ממנו שכינה אמר שמא ח"ו יש פסול במיטתי, אמרו לו בניו 'שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד' - אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד".

ולפיכך נכתב פסוק זה על דגל מחנה ראובן מפני שיעקב חשד את בניו שנכשלו בדבר עבירה כמו ראובן שחילל יצועיו, ושמעון בשכם. והיות וראובן ושמעון היה תחת דגל אחד - דגלו של ראובן, לפיכך נכתב פסוק זה על הדגל, להודיע לכל שלא חטאו. (נו"כ יהונתן - יין הטוב)

מדוע היה ראוי שיחקק צורת שור

ת"י כתב שהיה ראוי לחקוק על הדגל צורת שור, אלא שמשוה רבנו לא רצה כדי שלא יזכר חטא העגל, ולכך נחקק על הדגל צורת אילה.

ויש לידע מה הטעם שהיה ראוי שיחקק שם צורת שור?

בפירוש יונתן ביאר לפי שראובן וגד היו גיבורים בעלי כח כשור.

ובנו"כ יהונתן ביאר, שהשור מסמל את הבכורה, כמו שנאמר אצל יוסף (דברים לג, יז) 'בכור שורו הדר לו' ומפני בכורתו של ראובן ראוי היה שיחקק על דגלו דיוקן שור.

ביאור צורת האילה שנחקקה על הדגל

הטעם שנחקקה צורת אילה על דגלו של ראובן, יש שפירשו שענין האילה רומזת על זריזות כעין מה שאמר יעקב על נפתלי - 'נפתלי אילה שלוחה' (בראשית מט, כא) לפי שהיה זריז. וצורת האילה באה לרמז על זריזותו של ראובן שהיתה בטבעו וכמו שאמר לו יעקב (בראשית מט, ד) 'פחז כמים'.

עוד פירשו שהאילה באה לרמז על זריזותו במעשה התשובה, שתיכף עשה תשובה על חטאו ולא דחה זאת. וכמו שאמרו חז"ל (הובא ברש"י בראשית לז, כט) שראובן לא היה במכירת יוסף לפי שהיה טרוד בשקו ותעניתו.

באופן נוסף ביאר בספר 'קטורת הסמים', שאילה רומזת על 'תפילה', וכדברי חז"ל המובאים ברש"י (תהלים מב ב) "אמרו רבותינו האילה הזאת חסידה שבחיות וכשהחיות צמאות למים, הם מתכנסות אליה שנתלה עיניה למרום ומה היא עושה חופרת גומא ומכנסת קרניה לתוכה וגועה, והקב"ה מרחם עליה והתהום מעלה לה מים. כאיל תערוג - כאילת תערוג לא נאמר וכאיל יערוג לא נאמר אלא כאיל תערוג דבר הכתוב בזכר ובנקיבה, הזכר עורג על עסק המים כמו שפרשנו, הנקיבה כשהיא כורעת לילד והיא צועקת הקב"ה מרחם עליה".

דגל מחנה אפרים • טעם חקיקת הפסוק 'כי ענן ה' על המשכן' וצורת התינוק

(במדבר ב, יח) דָּגֵל מַחֲנֵה אֶפְרַיִם לְצַבָּאתָם יְמִיה וְנָשִׂיא לְבָנֵי אֶפְרַיִם אֱלִישִׁמֶע בֶּן עֲמִיהוּד:

טיקס משריית אפרים לחיליהון מערבא ישרון ומשיריתיהון בארבעתי מילין מרבען וטיקסיה הוה ממילת. תלת גוונין פל קביל תלת מרגלייתא דבחושנא קנפירין טרקין ועינעיגל. וביה חקיק ומפרש שמהת תלת שבטיא אפרים ומנשה ובנימין ובמציעותיה פתיב ועננא די עליהון ביממא במטליהון מן משריתא וביה הוה חקיק צורת ריבא. ורפא דהוה ממני על חילות שבטיא דבני אפרים אלישמע פר עמיהוד:

[דגל מחנה אפרים לצבאותם מערבה יחנו, ומחנותיהם בארבעת מילין מרובעים ודגלו היה ממשי שלשה צבעים כנגד שלשת המרגליות שבחשן לשם שבו ואחלמה. ובו חקוק ומפורש שמות שלשת השבטים אפרים ומנשה ובנימין. ובאמצעו כתוב 'וענן ה' עליהם יומם בנסעם מן המחנה, ובו היה חקוק צורת תינוק ונשיא שהיה ממונה על צבא שבט בני אפרים אלישמע בן עמיהוד]

9. בגמ' (ב"ב תז): 'אילה זו רחמה צר בשעה שכורעת ללדת אני מזמין לה דרקון שמכישה בבית הרחם ומתרפה ממולדה'. ואמנם לא מוזכר שם תפילת האילה כי שם הגמ' מדברת מענין ההשגחה הפרטית, אך הוא מבואר ברש"י כאן בשם חז"ל.

ביאור טעם חקיקת הפסוק 'וענן ה' עליהם יומם' על הדגל

ת"י כתב שעל דגלו של מחנה אפרים נחקק הפסוק (במדבר י, לד) 'וענן ה' עליהם יומם בנסעם מן המחנה', העוסק במסע בני ישראל, ואומר שענני הכבוד מצלים להם.

בביאור השייכות בין פסוק זה למחנה אפרים, כתבו המפרשים (פ' יונתן הקדמון ונו"כ יהונתן) הואיל ובמחנה אפרים היה את שבטו של בנימין, שבית המקדש עתיד להיבנות בחלקו. ועליו נאמר (דברים לג, יב) 'חופף עליו כל היום' ועננים היו שרויים שם.

וראה ברמב"ן (פסוק ב) שכתב: "ושכינה לעולם במערב בגבול בנימין, שנאמר 'ולבנימין אמר ידיד ה' ישכון לבטח עליו'.

לכך נכתב על דגל זה פסוק זה המדבר על השראת השכינה בעת מסע המחנות.

ביאור צורת התינוק שנחקקה על הדגל

בטעם הדבר שעל דגל אפרים נחקקה צורת תינוק, כתבו המפרשים שהוא על שם הכתוב (ירמיה לא, יט) 'הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים'. שפסוק זה מבטא את חיבת ה' לבניו בהיותם 'ילד שעשועים'.

השייכות בין פסוק זה למחנה אפרים לכאן אינה רק משום 'הזכרת' שמם בפסוק זה. אלא משום שמחנה זה הוא מחנהו של בני רחל - אפרים מנשה ובנימין שהיו חביבים ואהובים אצל יעקב.

דגל מחנה דן • טעם חקיקת הפסוק 'ובנחה יאמר שובה ה'

וטעם חקיקת צורת נחש הצפעוני

(במדבר ב, כה) דָּגֶל מַחֲנֵה דָן צִפְנָה לְצַבְאֹתָם וְנָשִׂיא לְבָנֵי דָן

אַחִיעֶזֶר בֶּן עֲמִישַׁדָּי:

טִיקַם מִשְׁרֵית דָּן לְצִפְנָא לְחִילִיהוֹן וּבֵית מִשְׁרֵיתָהוֹן בְּאַרְבַּעַתִּי מִלִּין

מִרְבָּעַן וְטָקְסִיָּה הָיָה מִמִּילַת תְּלַת גּוּוּנִין כָּל קָבִיל תְּלַת מְרַגְלֵייתָא
 דְּבַחוּשָׁנָא פְּרוּם יִמָּא וּבִירְלוּת חֵלָא וְאַפְּנָטוֹר וּבִיָּה חָקִיק וּמְפָרֵשׁ
 שְׁמָהּת תְּלַת שְׁבֻטָּא דָן וְנִפְתָּלִי וְאַשֶׁר. וּבְמִצִּיעוּתִיהָ חָקִיק וּמְפָרֵשׁ
 וּבְמִישְׁרוּי יִימָר תּוֹב יִי שְׁרִי בִיקְרָךְ בְּגוֹ רִיבּוֹת אֶלְפֵיִּא דִישְׂרָאֵל. וּבִיָּה
 הָיָה חָקִיק צוּרַת חֵינִי חֶרְמֵן וְרַבָּא דִּהָיָה מְמַנִּי עַל חִילּוֹת שְׁבֻטָּא דְבְנֵי דָן
 אַחִיעֶזֶר בֶּר עַמִּישְׁדִּי:

[דגל מחנה דן לצפון לצבאותם, ומקום מחנותיהם בארבעת מילין מרובעים. ודגלו
 היה ממשי. שלשה צבעים כנגד שלשת המרגליות שבחשן, תרשיש שהם וישפה.
 ובו חקוק ומפורש שמות שלשת השבטים דן ונפתלי ואשר. ובאמצעו חקוק
 ומפורש, 'ובנחה יאמר שובה ה' שכון בכבודך בתוך רבבות אלפי ישראל'. ובו
 היה חקוק צורת נחש צפעוני¹⁰, ונשיא שהיה ממונה על צבא שבט בני דן אחיעזר
 בן עמישדי]

ביאור טעם חקיקת הפסוק 'שובה ה' רבבות עמך ישראל' על הדגל

פסוק זה (במדבר י, לו) 'ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל' נאמר ע"י משה בעת שנחו
 מהמסעות, כמבואר בת"י שם:

*"וכאשר היה רוצה הארון לחנות, היה העגן מקופל ועומד, ולא היה
 פורס עד שהיה משה עומד בתפילה, ומתפלל ומבקש רחמים לפני ה'"*

להאמור לעיל על הפסוק הנכתב בדגל יהודה, שפסוק זה אמרו משה בתחילת המסעות ולכך
 נכתב בדגל, אף כאן יתכן שלכך נכתב פסוק זה על דגלו של דן שהוא היה האחרון בסדר
 המסע ורק לאחר שעמדו שבת דן ממסעם היה משה אומר תפילה זו.

ובפרט לדברי ה'קטורת הסמים' שמשה היה מקריא את הפסוק מתוך הדגל עצמו, כדין
 'דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה', מובן שאף כאן נכתב פסוק זה אותו אמר
 משה בעת חניית המחנות, על דגל השבט שחנה אחרון.

10. כדברי ת"י שנחקה צורת נחש מבואר במדרש רבה (פ"ב, ז) אמנם בפסיקתא ובמדרש לקח טוב וכן באב"ע ובשל"ה
 נאמר שהצורה שנחקה על דגל שבט דן היא נשר.

יש מהמפרשים שנתנו טעם נוסף לכך שפסוק זה נכתב בדגלו של שבט דן, משום ששבט דן היה מקום לע"ז, שהיה בהם את פסלו של מיכה, וכמש"כ הרמב"ן (פסוק ב) ששבט דן נמצא בצפון ששם החושך, לפי ששבט דן יחשיך לעולם ע"י העבודה זרה שעשה ירבעם שנאמר (מלכים-א יב, כח) 'את האחד נתן בדן'. וכמו שנכתב בת"י בכ"מ אודות הרעות שפקדו את שבט דן בגין חטא זה של ע"ז, ראה הערה¹¹.

לכך היה בדין שהשכינה תעזוב אותם, כי אין השכינה סובלת מקום של עבודה זרה, ועל זה באה תפילה זו שהתפלל משה: 'שובה ה' רבבות אלפי ישראל' - למרות כל חטאים אלו, שכון בכבודך בתוך רבבות אלפי ישראל.

ביאור צורת נחש הצפעוני שנחקה על הדגל

בת"י מבואר שעל דגל שבט דן נחקה צורת נחש. ולא סתם נחש אלא נחש 'חרמן' - צפעוני, שאין רפואה לנשיכתו. השייכות בין הנחש לשבט דן, הומשלה כבר ע"י יעקב אבינו בברכתו (בראשית מט, יז) 'יהי דן נחש עלי דרך שפיפון עלי ארח הנושך עקבי סוס ויפל רכבו אחור'.

תכונת הנחש של שבט דן באה לידי בטוי בכך שהנחש אין כוחו אלא בפיו. ואף שבט דן עליהם אמר יעקב: (בראשית מט, טז) 'דן ידין עמו', אין כחם אלא בפיהם, לדון דין אמת לאמיתו ולכלות הקוצים מן הכרם.

ומטעם זה מבאר הכלי יקר (בראשית מט, יז) מדוע שבט דן חנו באחרונה ואילו שבט יהודה בראשונה:

*"דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל. יאמר שאע"פ שבדגלים יהודה
נוסע בראשונה ודן באחרונה, מ"מ ישוה לו גם הוא שידין את עמו
כאחד, כמיוחד שבשבט ישראל והוא יהודה... כך יהי דן נחש עלי*

11. בפרשת זכור בה נאמר (דברים כה, יח) 'ויזנב בך כל הנחשלים'. תרגם יונתן: "והיה הורג בכם כל מי שהיה מהרהר לסטות אחרי דבר ה'. הם גברים משבט דן שהיה בידם עבודה זרה, והיה הענן פולט אותם, ובית עמלק מקבל אותם" ובתרגום שה"ש (ב, טו) מבואר שהעבודה זרה שהיתה בידי שבט דן, היא פסלו של מיכה ומחמת זה התחייבו בית ישראל באותה שעה להיחבל, אלמלא זכות צדיקי הדור ההוא.

וכן בפרשת המתאוננים (במדבר יא, ב) נאמר 'וּתְבַעַר בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בְּקִצָּה הַמִּחְנֶה'. ובת"י תרגם - "ודלקה בהם אש לוהטת מלפני ה' ואכלה מן הרשעים שבקצה המחנה של בית דן שהיה הפסל עמהם".

וכן מבואר בתרגום יונתן בעת שבא בלעם לקלל את בני ישראל נאמר (במדבר כב, מא): "וַיַּעֲלֶהוּ בְּמֹת בְּעַל וַיִּרְא מִשֵּׁם קִצָּה הָעָם". ומתרגם יונתן: "וראה משם מחנה דן המהלכים בקצה העם שנפלטו מתחת ענני הכבוד". ושם (במדבר כג, א) מתרגם: "והיה כיון שראה בלעם אותם שעבודה זרה ביניהם, שמח בליבו ואמר לבלק בנה לי כאן שבעה מזבחות".

דרך, כי כל נחש ממית ברוח שפתיו, ומדקאמר ידן עמו ש"מ שמדבר ברשעי ישראל שידין אותם ויכלה הקוצים מן כרם ה' צבאות, וע"כ היה מן ההכרח שיסע יהודה בראשונה ודן באחרונה לפי שיהודה נמשל לאריה שעיקר כחו בזנבו, וא"כ כשהלך יהודה לפני מחנה ישראל ואחוריו כלפי העם דומה כאילו זנבו פונה למחנה ישראל רמז שבו ידן עמו לשבור זרועות רמות, ודן נמשל לנחש שאין כחו אלא בפיו ע"כ דין הוא שיסע באחרונה ופיו פונה אל מחנה ישראל כי בו ידן עמו".

וזאת עשו להם וחיו ולא ימותו • מה היא התקנה שיעשו הכהנים להציל את הלויים?

(במדבר ד, יט) וְזֹאת עָשׂוּ לָהֶם וַחְיֹו וְלֹא יָמוּתוּ בְּגִשְׁתָּם אֶת קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים אֲהָרֹן וּבָנָיו יָבֹאוּ וְשָׂמוּ אוֹתָם אִישׁ אִישׁ עַל עַבְדָּתוֹ וְאֵל מִשְׂאוֹ:

מהו 'וזאת עשו' - מה יעשו הכהנים כדי למנוע את מיתתם של הלויים נושאי הארון? ומה ביאור כפילות הלשון 'וחיו ולא ימותו', הלא אם יחיו הרי שלא ימותו?

במפרשים (אונקלוס ספורנו ואור החיים) ביארו שהתקנה שיעשו הכהנים היא שלא יניחו לבני קהת ליטול את המשאות באופן שיזכה במשא כל הקודם משבט לוי, משום שמפני חיבת הקודש הכל רצים לעבוד, וידחפו זה את זה ויחללו את הקודש, וזה יהיה סיבה להכריתם.

אלא אהרן ובניו יבאו, 'ושמו אותם' - את הלויים. 'איש איש על עבדתו ואל משאו' - כלומר שאהרן ובניו יורו ללויים, מי והיכן ישא את כלי הקודש, 'ולא יכניס לוי את ידו לשאת עד שיאמרו לו אהרן ובניו: 'פלוגי, שים ירך במקום פלוגי לישא'". (לשון הא"ח).

אולם בת"י מפרש שיש כאן תקנה נוספת:

וְדָא תַקְנָתָא עֲבִידוּ לְהוֹן וַיִּיחֹן בְּחַיֵּי דְצַדִּיקִי וְלֹא יְמוּתוֹן בְּאִשָּׁא מְצַלְהָבָא
וַיִּזוּחֹן עֵינֵיהוֹן מִן בֵּית קוֹדֶשׁ קוֹדֶשׁיָא בְּזִמְן מְקַרְבָּהוֹן לְתַמָּן אַהֲרֹן וּבְנוֹי
יַעֲלֹן וַיִּמְנֹן יְתָהוֹן גְּבַר גְּבַר עַל פּוֹלְחָנִיה וְלִמְטוּלִיה:

[וזאת התקנה עשו להם ויחיו בחיי הצדיקים ולא ימותו באש מלהטת.
ויזיזו עיניהם מבית קדשי הקדשים בעת גשתם לשם. אהרן ובניו יבאו
וימנו אותם איש איש על עבודתו ומשאו]

בת"י מתבאר שמלבד התקנה המוזכרת במפרשים, ישנה תקנה נוספת והיא שהכהנים יזיזו את עיניהם של הלויים מבית קדשי הקדשים, בעת שיגשו לשם.

וכיצד יזיזו הכהנים את עיניהם של הלויים? בת"י לא פירש כיצד, אך לכאורה כוונתו למה שנאמר במדרש על הפסוק הבא, שהכהנים היו נכנסים ומפרקים את הכלים ומכסים אותם, ורק לאחמ"כ נכנסים הלויים ונושאים את הכלים.

וז"ל המדרש: (במד"ר פ"ה, ט)

”וְלֹא יָבֹאוּ לְרֵאוֹת כְּבֹלַע וְגו', אָמַר רַבִּי יְהוֹדָה הַלְוִי בְּרַבִּי שְׁלוֹם, רוֹצֵה
אֲתָה לְלַמֵּד בְּאַיְזָה עֲגִין מִתִּין בְּגֵי קֶהֱת, צָא וּלְמַד מִן הַמְּקָרָא הַזֶּה,
וְלֹא יָבֹאוּ לְרֵאוֹת כְּבֹלַע וְגו', מְלַמֵּד כְּשֶׁהִיוּ בָּאִין לְטַעוֹן אֶת הָאָרוֹן
הָיָו מְפָרְקִין אֶת הַפְּרָכֶת מִפְּנֵי וְהָיָו זְגִים עֵינֵיהֶם מִן הָאָרוֹן לְפִיכָךְ
הָיָו מִתְּפַלִּים, שְׁנֵאָמַר (שְׁמוֹת לֵג, כ): כִּי לֹא יִרְאֲנִי הָאֵדָם וְחָי, וְהֵיאֵךְ
עֲשֶׂה לָהֶם מוֹשֶׁה תִּקְנָה, אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים בְּשַׁעֲה שְׁהָיָו מְפָרְקִין אֶת
הַמִּשְׁכָּן לֹא יִהְיֶוּ בְּגֵי קֶהֱת מְפָרְקִין אֶת הַפְּרָכֶת מִפְּנֵי הָאָרוֹן, אֲלֵא יִהְיֶוּ
בְּגֵי אַהֲרֹן וְנִכְנְסִין וּמְפָרְקִין אוֹתָהּ מִפְּנֵי שְׁהֶם כְּהֹנִים, וַיִּכְסּוּ אֶת הָאָרוֹן
וְכֹו הִשְׁלַחוּ וְכֹו כָּל הַכְּלִים הַנִּזְכָּרִים לוֹ, וּבָזָה יִהְיֶה לָהֶם תִּקְנָה שְׁלֹא
יָמוּתוּ אִם אֵינָם מְסַתְּפְלִין בְּאָרוֹן“.

כלומר בת"י נוסף שדברי הפסוק הבא 'ולא יבאו לראות כבלע את הקדש' הם חלק מהתקנה שיעשו הכהנים ללויים שלא ימותו. וזאת מלבד התקנה האמורה שהכהנים יצוו על מי מהלויים לשאת¹².

וראה באב"ע שאף הוא פירש כדברי ת"י שיש את התקנה של פירוק וכסוי הכלים, אך בשונה

12. כך מדוייק מהת"י שאת המילים: 'אהרן ובניו יבאו' מתרגם בלשון מינוי וכדברי המפרשים הנ"ל.

מת"י שהוסיף זאת בתחילת הפסוק, באב"ע מפרש בזה את סוף הפסוק: 'אהרן ובניו יבאו, ושמו אותם' - את הארון והשולחן והמנורה והמזבחות. 'על עבודתו' - בכלי הקדש. והיינו ענין הכיסוי של הכלים¹³.

ביאור הכפילות של 'וחיו ולא ימותו'

מדברי ת"י עולה אף תשובה למה שנדמה ככפילות לכאורה בפסוק 'וחיו ולא ימותו' והלא אם יחיו וודאי שלא ימותו. ומדברי ת"י מתבאר ש'וחיו' היינו לעוה"ב בחיי הצדיקים, ולא ימותו היינו בעוה"ז ע"י האש המלהטת, ונמצא שאין כאן כל כפילות.

ראה במפרשים (אב"ע ואור החיים) שביארו באופ"א ש'וחיו' היינו שאם ישמרו היטב על המקדש עוד יתווסף להם חיים בהיותם מתעסקים בארון שבו התורה, שהיא מקור החיים - יאריכו ימים (אור החיים). ו'לא ימותו' היינו שלא ימותו בכרת ולא ינזקו מהנגיעה וההסתכלות על הכלים.

13. צ"ע האם האב"ע סבור שיש רק את התקנה הזו, או שלדבריו יש את התקנה הנוספת והיא מוזכרת בלשון 'ואל משאו' וכמו שמפרש 'לשאת בכתף', ונכלל בזה שהם יפקדו מי ישא בכתף. או שענין זה כולל רק את מה שצריכים הכהנים להטעין את הכלים על הלויים וצ"ע.